

Oponentský posudek
bakalářské práce
na Ústavu filosofie a religionistiky FF UK v Praze

Šimon Nemeč

Opakovaně vykročit za poznáním – epistemologie Mikuláše Kusánského

Přednosti práce

Práce Šimona Nemece si klade za cíl prozkoumat konzistenci epistemologické koncepce Mikuláše Kusánského, jak je předložena zejména ve spisu *De docta ignorantia*. Zdánlivé rozpory a nedostatky Kusánova pojetí jsou zkoumány na základě konfrontace s dobovou kritikou Johannese Wencka obsaženou v jeho spisu *De ignota litteratura*. Tato kritika zpochybňuje Kusánovu gnoseologii v jejím základu, když jí vyčítá, že užitím kontradikce ničí možnost vědeckého poznání a vědeckých postupů jako takových (str. 3). Východisko k objasnění Kusánovy pozice tvoří pasáž z jeho dopisu kardinálu Juliánovi, v němž popisuje, jak dospěl k objevu svého konceptu učené nevědomosti (kap. 1.2). Již zde se ukazuje, že cílem či vrcholem poznání v Mikulášově pojetí je mystické spojení s transcendentním Bohem či Jednem, přičemž právě zkušenost tohoto spojení je patrně zdrojem náhledu, že v Bohu protiklady splývají (kap. 1.2 a 3). Kritika Johannese Wencka i Kusánova odpověď, jak ji podává ve své *Apologia de doctae ignorantiae*, je představena se zřetelem ke klíčovým sporným bodům, jako jsou možnost poznání obrazem (kap. 3.1), princip kontradikce (kap. 3.2) a možnost poměru mezi známým a neznámým (kap. 3.3). Představení této polemiky je rámováno stručným výkladem struktury a základních pojmů *De docta ignorantia* (kap. 2.1) a stopováním implikací této polemiky v dotyčném spisu (kap. 4). Úvaha o souvislosti mezi mystickým spojením a poznáním intelektu (kap. 4.2) pak vede k výkladu o roli víry v lidském poznání (kap. 4.3). Na základě třetí knihy *De docta ignorantia* autor ukazuje nejenom, že všechny kognitivní mohutnosti závisí na víře, ale také, že její nejvyšší a nejmocnější podobou je víra, skrze niž člověk přijímá formu Ježíše Krista, a spojuje se tak s Bohem (kap. 4.4). Aby si zjednal spolehlivější půdu pro ověření konzistence Mikulášova pojetí a validity Wenckových námitek, podává autor soustavný výklad o jednotlivých poznávacích mohutnostech či stupních poznání, jež představují smyslové poznání a představivost, rozum, intelekt a mystické spojení (kap. 5).

Autor dospívá k závěru, že Kusánova epistemologická koncepce je konzistentní. Poznání je proces, při němž postupujeme od jedné poznávací mohutnosti a oblasti poznání k jiné, od již poznaného k ještě nepoznanému. V tomto smyslu je vědění o vlastním nevědění základem a hybnou silou přesnějšího a hlubšího poznání pravdy. O to více je pak učená nevědomost na místě v případě poznání Boha, jež sice svým způsobem poznáváme v „každé sféře každé kognitivní mohutnosti“ (str. 82), jenž se však – jakožto absolutní maximum a nekonečno – zároveň vymyká veškeré poměrnosti. Proto přesahuje možnosti lidského poznání, jehož základem je právě posuzování něčeho nejistého srovnáváním s tím, co pokládáme za jisté, na základě poměru. Námítky proti Kusánovu pojetí jsou podle autora vesměs založeny na nedostatečném rozlišování ontologických rovin, zejm. absolutního a kontrahovaného maxima, a rovin poznání či poznávacích mohutností, zejm. rozumu a intelektu (str. 81–82). Mikuláš princip kontradikce neodmítá, ale omezuje jeho platnost pouze na rovinu rozumu, takže nijak neničí možnost vědy, avšak vymezuje se proti příliš úzkému chápání vědění (str. 78 a 82). Kusánský tak naopak vyjevuje podmínky možnosti lidského vědění a odkazuje lidské poznání do patřičných mezí, a to nejenom v případě poznání stvořených jednotlivin a veškerenstva, ale především v případě poznání absolutního a nekonečného maxima. Pojem nevědění v Mikulášově pojetí přitom nabývá „pozitivního obsahu, jenž vychází z mohoucnosti víry“ (str. 83). Mikulášův pojem nevědění je třeba chápat v úzké souvislosti s vírou: toto nevědění „není

prostou absencí vědění“, nýbrž „pozitivní mohoucností jakožto možností poznání,“ kterou představuje právě víra (str. 83–84). V tomto smyslu může být víra označena jako „pozitivní nevědění“ a intelekt jako „specifický výkon víry“ (str. 84).

Autor každopádně prokazuje dobrou znalost Kusánova díla i jeho širšího kontextu. Práce je založena na pečlivém a důkladném studiu relevantní primární literatury. Autorovy interpretace těchto textů jsou vesměs precizní a nedopouští se při nich významnějších interpretačních posunů. Přitom se neomezuje na pouhé referování textů, ale klade si nad nimi vlastní a přesně cílené kritické otázky. Hlavní teze i závěry práce jsou plausibilní a přesvědčivě zdůvodněné. Celkově se autorovi podařilo nejenom komplexně představit základní obrysy Kusánovy originální gnoseologie a vyvrátit dobové námitky proti ní vznášené, ale též vyjasnit klíčový a v sekundární literatuře někdy opomíjený vztah mezi poznáním a vírou. Práce je pečlivě provedena, je psána kultivovaným jazykem a obsahuje jen minimum překlepů či pravopisných chyb. Je třeba též ocenit, že v případě dosud nepřeložených latinských textů autor pracuje s vlastními překlady.

Nedostatky práce a náměty k diskusi

Výklad Kusánova popisu z dopisu Juliánovi (kap. 1.3), který autor sám zprvu interpretuje nejenom jako okamžik náhledu konceptu učeného nevědění a koincidence protikladů, ale i jako zkušenost mystického spojení (str. 17), je podle mého soudu reduktivní a ne zcela konzistentní. Přestože Kusánus sám v této souvislosti mluví o „nejvyšším daru Otce světél“, autor popis této zkušenosti nakonec vykládá jako jakýsi „aha moment“, jako intelektuální nahlédnutí konceptu nekonečna podnícené Kusánovými dojmy z plavby po moři (str. 18–19). Jakkoli autorův popis těchto možných dojmů apelující na čtenářovu obrazotvornost je poměrně sugestivní, působí zároveň poněkud arbitrárně. Zdá se mi, že touto reduktivní interpretací autor oslabuje i svou vlastní tezi, podle níž má poznání na rovině intelektu zahrnující koincidence protikladů vposled svůj základ v mystickém spojení. Tento problém se znovu vrací i v kapitole o mystickém spojení (5.1.5), kde autor na jedné straně říká, že „zření je vrcholným výkonem člověka, jehož lze docílit nezávisle na přímé účasti na milosti Boží“ (str. 72), na druhé straně však připomíná, že „poznání toho, že protiklady spadají v jedno“, je Mikulášem popsáno jako „dar otce světél“, tedy „dar Boží“ (str. 73).

Výklad „struktury“ a základních „pojmu“ spisu *De docta ignorantia* je příliš stručný a selektivní. Vzhledem k tématu práce by bylo na místě podrobněji vyložit Kusánovo pojetí pravdy a poznání, jak je předkládá v úvodních kapitolách první knihy, následně pojednané pozitivní atributy absolutního maxima i pojem negativní teologie z 26. kapitoly. Vzhledem k existenci rozsáhlé sekundární literatury ke spisu *De docta ignorantia* by se při výkladu klíčových pojmů z tohoto spisu slušelo opřít i o jinou sekundární literaturu, než je bakalářská práce Petra Buchty.

Přestože autor pečlivě rozlišuje mezi různými významy víry, nakonec není úplně jasné, který z těchto významů má na mysli ve svých závěrečných úvahách, kde intelekt označuje jako „specifický výkon víry“ a víru jako „pozitivní nevědění“ (str. 84). Je to ona nejvyšší a nejmocnější forma víry, která byla zároveň charakterizována jako „obrácení k nejdokonalejší pravdě“ a cesta vedoucí ke spojení s Bohem (kap. 4.4)?

Ačkoli je jinak práce psána poměrně kultivovaným jazykem, občas se v ní objevují i výrazy nižší stylistické hodnoty. Tak např. autor přirovnává mystickou zkušenost k „aha momentu, v němž nám vše docvakne“ (str. 18), nebo říká, že „skrze nástroj nekonečna dochází o odmyšlení mnohosti (str. 46). Místy se v textu vyskytuje chybný přepis latinských termínů, např. *coindicia oppositorum* namísto *coincidentia oppositorum* (str. 20).

Hodnocení

Práce Šimona Nemce nejenom splňuje, ale v řadě ohledů i přesahuje požadavky kladené na bakalářskou práci. Z uvedených důvodů navrhuji její hodnocení známkou „výborně“.

V Praze, dne 9. 9. 2023

Doc. Václav Němec, Ph.D.